

aanpak begeleidingsethiek

**Verslag workshop**

Aanpak Begeleidingsethiek

# Datavoorziening onregelmatigheden op de kaart (DOOK)

Gemeente ‘s-Hertogenbosch

ECP Platform voor de InformatieSamenleving

VNG Vereniging van Nederlandse Gemeenten

’s-Hertogenbosch

# Voorwoord

De toenemende digitalisering brengt ingrijpende veranderingen met zich mee, in allerlei sectoren. Nieuwe mogelijkheden voor communicatie, monitoring en analyse roepen vragen op. Wat is de positie van de mens in deze omgeving, hoe staat het met data, met privacy, wat doen algoritmes en wat willen gebruikers eigenlijk? Begeleidingsethiek is ethiek die zich specifiek met dit soort vragen bezighoudt. Hij is gebaseerd op techniekfilosofie, die uitgaat van eeuwenoude verwevenheid tussen mens en technologie.

De Aanpak Begeleidingsethiek is een concrete aanpak waarin betrokkenen met elkaar in dialoog gaan over de effecten van de nieuwe technologie én de waarden die daarbij in het geding komen. Dat zijn vaak waarden gelieerd aan autonomie van de gebruiker, efficiëntie van het proces, transparantie van het algoritme, privacy, et cetera.

Tijdens de sessie komen verschillende stakeholders als gebruikers, ontwikkelaars, beleidsvormers en beslissers met elkaar in gesprek. Na de dialoog hebben de deelnemers ethische handelingsopties gegenereerd, waarvan verschillende vaak direct opgepakt kunnen worden. Er is gezamenlijk gekeken welke waarden we in het digitale domein belangrijk vinden en hoe we die willen verankeren en borgen in digitale processen en handelingen. Dit alles om ook bij verdere digitalisering op het vertrouwen van de samenleving en de participanten kunnen blijven rekenen. Dit is niet in één stap te realiseren. Het is een continu proces waarin deze workshop een schakel is.

# Workshop aanpak begeleidingsethiek

Initiatiefnemers: Abel Koppert (VNG Realisatie), Ron van Gijn (Gemeente ’s - Hertogenbosch)
Moderatoren: Daniël Tijink (ECP), Hannah Boute (ECP)

Op 16 mei organiseerden gemeente ’s-Hertogenbosch en VNG Realisatie op initiatief van Ron van Gijn (Gemeente ’s-Hertogenbosch) en Abel Koppert (VNG Realisatie) een sessie begeleidingsethiek over de casus ‘Datavoorziening Onregelmatigheden Op de Kaart (DOOK)’. Aan de workshop namen 22 deelnemers deel onder leiding van Daniël Tijink
(ECP) en Hannah Boute (ECP).

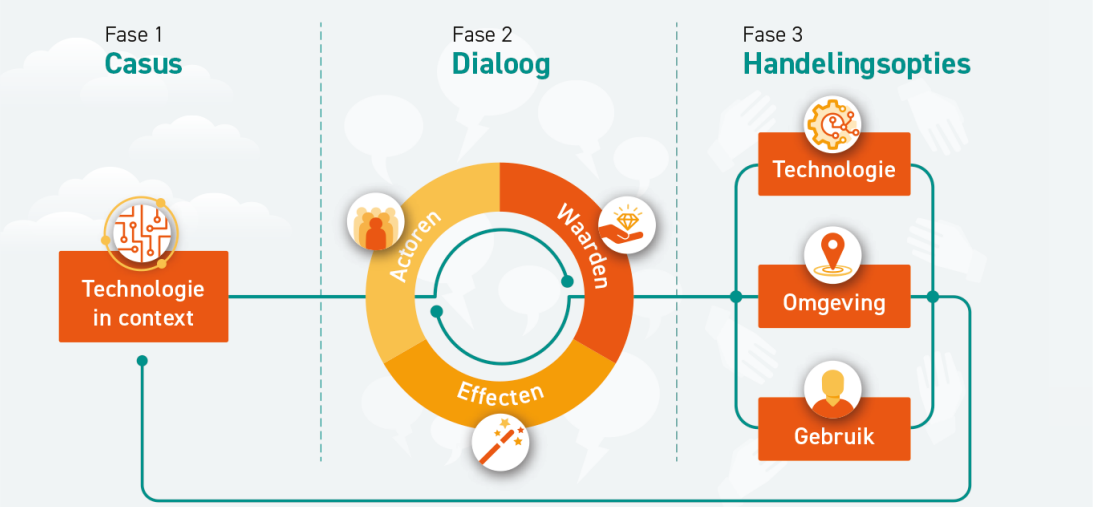
**De doelstelling is tweeledig:**

- Leren tijdens de workshop
  - Welke effecten, waarden en actoren worden genoemd
  - Welke handelingsopties zijn er om de toepassing te verbeteren
- Leren over de Aanpak Begeleidingsethiek
  - Hoe kan de organisatie deze methodiek gebruiken rondom ethische kwesties en technologie-implementaties

**Het verslag bevat de volgende elementen:**

- Toelichting op de Aanpak Begeleidingsethiek
- Weerslag van de workshop

# Aanpak begeleidingsethiek




## De aanpak bevat de volgende fasen:

### Fase 0 Introductie

Introductie over de doelstelling en een toelichting op het model en het gedachtengoed

### Fase 1 Toelichting

Hoe ziet de technologie eruit en in welke context wordt deze toegepast

### Fase 2 Dialoog

- Een korte ronde waarin de deelnemers aan de workshop de betrokken actoren benoemen
- Brainwrite (eerst ieder voor zich ideeën noteren) waarna deelnemers mogelijke effecten benoemen en bespreken
- Benoemen van waarden die een rol spelen bij die effecten

### Fase 3 Handelingsopties

In subgroepjes gaan de deelnemers op zoek naar handelingsopties vanuit de technologie, de omgeving en het individu.

## Fase 1

# Technologie en context

Het bestrijden van ondermijnende criminaliteit is een beleidsprioriteit van veel gemeenten. Data kunnen helpen om meer inzicht te krijgen in ondermijningsvraagstukken. Middels de Datavoorziening Onregelmatigheden Op de Kaart (DOOK) helpt VNG Realisatie gemeenten bij het signaleren van onregelmatigheden op diverse thema's, bijvoorbeeld bedrijventerreinen.

DOOK geeft gemeenten op basis van data uit verschillende basisregistraties en open databronnen inzicht in onregelmatigheden. DOOK past als technische oplossing in het werkproces zoals is beschreven in de signaleringstools van Taskforce-RIEC en Avans Hogeschool. Deze Handreikingen Informatiebeeld beschrijven een werkproces voor gemeenten om signalen van mogelijke ondermijnende criminaliteit op een gestructureerde en juridisch verantwoorde wijze op te werken tot een informatiebeeld. Op basis van dit informatiebeeld kan de gemeente dan weer passende preventieve of repressieve acties uitvoeren. Er zijn signaleringstools op de volgende thema's: bedrijventerreinen, autobranche, winkelgebieden, buitengebied, recreatieparken, onrechtmatig gebruik van woningen, vastgoedspeculatie en garageboxen.

## Fase 2

# Dialoog

In deze tweede fase gaan de deelnemers in gesprek over wie er betrokken zijn bij de inzet en het gebruik van DOOK. Ook buigen zij zich over de positieve en negatieve effecten van deze inzet, en benoemen zij belangrijke waarden waar rekening mee gehouden moet worden bij de inzet van een dergelijke toepassing.

### Actoren:

Bij de actoren is de vraag wie er betrokken is of geraakt wordt door de case. De deelnemers aan tafel vertegenwoordigen al een deel van die actoren. Ze noemen de volgende betrokkenen:

- Ondernemers
- Eigenaren panden
- Afdeling Informatievoorziening
- Professionals
  - o Analisten
  - o Economie
  - o Privacy
  - o Handhaving
- Afdeling Openbare Orde en Veiligheid
- Afdeling Vergunningen – Omgeving
- Afdeling Communicatie
- Politie
- Belastingdienst
- RDW
- Brancheverenigingen (van de domeinen waar DOOK voor beschikbaar is, t.w. bedrijventerreinen, autobranche, winkelgebieden, buitengebied, recreatieparken, onrechtmatig gebruik van woningen, vastgoedspeculatie en garageboxen)
- Oozo/ Gouden Gids
- Drimble
- Bewoners/huurders
- Omwonenden
- Werknemers
- Politiek
- Klanten
- Media
- Financiële dienstverlening , verzekeraars

De vraag aan de deelnemers was om in het vervolg van de sessie ook te proberen vanuit deze perspectieven hun inbreng te geven.

## Effecten:

De vraag is hier welke positieve en negatieve effecten de invoering en het gebruik van DOOK hebben.

**Positieve effecten**

- Bundelen van informatiestromen
- Bespaart tijd en middelen
- Weerbaar maken van huurders
- Kan bijdragen aan innovatie
- Beter inzicht
- Data begrijpelijker gepresenteerd
- Nieuwe expertise
- Autorisatie voor toegang data
- Samen organiseren

**Negatieve effecten**

- Verwarring door dubbele systemen
- Vooroordelen en daardoor voorbarige conclusies
- Kan leiden tot tunnelvisie
- Vraagt capaciteit die er niet is
- Privacy schending
- Vraagt nieuwe expertise
- Positieve feedbackloop
- Betrokkenheid bij de straat neemt af, kloof systeemwereld versus leefwereld neemt toe
- Kan leiden tot een waterbedeffect (inzet in de ene regio en bij de andere niet, kan ertoe leiden dat kwaadwillenden zich verplaatsen naar de regio waar DOOK niet wordt ingezet)
- Te weinig bronnen voor data-input
- Risico op onterecht profilering (inzet AI)

Waarden:

De relevante waarden zijn door de facilitators geïnventariseerd terwijl de deelnemers bezig waren met het benoemen van effecten. Achter veel effecten gaan waarden schuil. Die lijst is gedeeld met de deelnemers en door hen besproken en aangevuld. Dat leverde de volgende lijst met waarden op:

| **Waarden** | |
|---|---|
| **Veiligheid (effectiviteit van tool)** | Kwaliteit van organisatie |
| Efficiëntie | Autonomie van professionals |
| **Betrouwbaarheid** | Innovatievermogen |
| Transparantie | **Privacy** |
| Weerbaarheid | Veiligheid |
| Vertrouwen | Betrokkenheid |
| Subsidiariteit | Samenwerking |

De vetgedrukte waarden waren volgens de deelnemers het belangrijkst en zijn meegenomen in de handelingsopties.

## Fase 3
# Handelingsopties

In het proces van het opstellen van de handelingsopties zijn de waarden uit de vorige fase meegenomen. De deelnemers kregen een uitleg over de verschillende categorieën binnen de handelingsopties. Het kan bijvoorbeeld gaan over het ontwerp van de technologie, het aanpassen van de omgeving waarbinnen de toepassing functioneert en het gedrag van mensen. De deelnemers worden in drie werkgroepen verdeeld en gaan ieder aan de slag met een van deze drie gespreksonderwerpen. Dat leidt tot handelingsopties per categorie.

### Technologie:

- Frequente update benutte data, zodat wordt uitgegaan van de meest actuele data
- Loggen van acties door gebruikers van tool, zodat duidelijk is wie er gebruik van maakt en waarvoor
- Verantwoording doeleinden datagebruik opnemen in tool
  o Selectiemenu doeleinden
  o Privacywegingen
- Authorisatieschil om subsidiair toegang voor gebruikers tot de data te kunnen inregelen
  o Frequente verificatie van geautoriseerde gebruikers om oneigenlijk gebruik van data te voorkomen en daarmee privacy te borgen
- Databron verificatie t.b.v. betrouwbaarheid van data
- Locatie gerelateerde toegang zodat data alleen vanuit de gemeente of geverifieerde locaties van geautoriseerde medewerkers kan worden ingezien. Daarmee wordt de veiligheid van het systeem en privacy geborgd.
- Toegankelijkheid systeem op verschillende devices en real-time
  o Alleen managed devices

## Omgeving:

- Autorisaties, wie is geautoriseerd om gebruik te maken van DOOK?
- ‘Protocol’ over met wie de informatie wel/niet gedeeld mag worden.
- DOOK moet getoetst worden, door security en privacy afdeling. Voldoet het aan de voorwaarden?
- Organiseren van tegenspraak van de analyse op basis van DOOK/data. Iemand die niet in het proces zit en er kritisch-constructief kan tegendenken. Dit om tunnelvisie te voorkomen.
- Tussentijdse privacycheck. Dus niet alleen een keer vooraf, maar tijdens het proces, gevraagd of ongevraagd.
- Opslag van gegevens moet (privacy)veilig zijn.
- Communicatiestrategie: intern over wat DOOK is, kan en wanneer het gebruik wordt, ook met partners (Politie e.d.) en ook extern (bevolking). Wat is relevant voor wie, hoe ben je zo transparant mogelijk?
- Zorg voor een functioneel beheerder, iemand bij wie je terecht kan als je vragen hebt over gebruik.
- Leidt dit ook tot organisatieverandering, hangt van de impact af. Als dat zo is goed begeleiden.
- Er zou een checklist kunnen komen over wanneer er opgeschaald wordt.
- Er zou een landelijke/regionale community moeten komen voor kennisdeling voor het gebruik van DOOK.
- Een inschatting van de benodigde capaciteit is nodig. Zowel mensen als fysieke randvoorwaarden als computer(systemen).
- DOOK moet een vanzelfsprekend onderdeel zijn van de (ondermijnings)organisatie. Dat betekent dat duidelijk moet worden wat de vanzelfsprekende plek is binnen een organisatie.
- Zorg dat er mogelijkheid is mensen te trainen in het gebruik van DOOK.
- Dit is een eerste versie van DOOK, in de toekomst zou meer data moeten worden toegevoegd. Bijvoorbeeld van betaalpartijen als PayPal. Geen informatie op detailniveau, maar wel hoeveelheid transacties. Actie: we maken een lijst van gewenste data en lobbyen vervolgens bij de mensen die dat kunnen toevoegen.

## Mens:

- Inrichten procedures: procedures kunnen gericht zijn op het borgen van een vier-ogen-principe. Het is niet de bedoeling dat er altijd iemand meekijkt, maar wel als het gebruik van DOOK leidt tot handeling in de praktijk, bijvoorbeeld een controle. Wanneer iemand moet meekijken en bij welke handeling zou beschreven kunnen worden in een procedure. Dit moet bijdragen aan een betrouwbaar en privacy-vriendelijk gebruik van DOOK.
- Trainingen die zich richten op gebruikers van DOOK bewust te maken

van mogelijke vooroordelen en denkfouten die kunnen optreden. Training helpt gebruikers beter te begrijpen hoe ‘objectief’ data zijn, en wat de beperkingen zijn van DOOK.

- Rol van de eed dan wel belofte en een verklaring omtrent het gedrag (VOG). Door middel van een eed of belofte zegt iemand toe om de wetten en regels te respecteren, het algemeen belang te dienen, en onpartijdig en onafhankelijk te handelen. Het gebruik van DOOK zou op basis van dezelfde toezegging moeten plaatsvinden.
  o Bewustzijn over creëren via bijvoorbeeld op de webpagina van DOOK.
  o Vanuit eenzelfde gedachte is gesproken over de vraag of gebruikers van DOOK zouden moeten beschikken over een VOGP. Dit is een zwaardere versie van een VOG, die vereist is wanneer er met bepaalde type informatie of persoonsgegevens wordt gewerkt.
- Het gebruik van DOOK van tijd tot tijd overstijgend evalueren: hoe gebruiken we DOOK, welke analyses doen we er mee, en op welke punten kunnen we leren? Deze evaluaties moeten in een brede groep plaatsvinden, met in ieder geval de actoren handhaving, beleidsmedewerkers, analisten en informatiemedewerkers.
- Duidelijke afspraken over welke informatie uit DOOK gedeeld kan worden met interne en externe betrokkenen. Dit kan worden vastgelegd in een document.
- Duidelijke communicatie aan betrokken ondernemers, bijvoorbeeld als deze gecontroleerd worden. Een transparante uitleg waarom ‘deze’ ondernemer wel, en ‘deze’ ondernemer niet gecontroleerd wordt draagt bij aan een betrouwbare overheid.
- Een centraal aanspreekpunt voor support op het gebied van privacy en het gebruik van de tool.
- Loggen van activiteiten om bij te dragen aan een verhoogd bewustzijn bij het gebruik van DOOK. Dit draagt bij aan betrouwbaarheid en privacy.

# Terugblik en afronding

Aan het einde van de workshop wordt teruggekeken en besproken wat de Aanpak Begeleidingsethiek concreet heeft opgeleverd. De deelnemers geven aan dat het veel nieuwe inzichten oplevert en dat er in korte tijd veel wordt gerealiseerd. Daarnaast wordt de brede groep van deelnemers als meerwaarde ervaren. De combinatie van een duidelijke casus, enthousiaste deelnemers, en een aanpak die zorgt voor duidelijke uitkomsten in een korte tijd was dus een succes. Eén persoon had een diepere ethische analyse verwacht.

aanpak begeleidings ethiek

ECP Platform voor de InformatieSamenleving

## Verslag workshop
## Aanpak Begeleidingsethiek
# DOOK

Meer informatie over de Aanpak Begeleidingsethiek, waaronder dit verslag, vindt u op
**www.begeleidingsethiek.nl**

Foto omslag: Shutterstock.com